

Crna Gora
Ministarstvo zdravlja

**Program za kontrolu i prevenciju hroničnih nezaraznih
bolesti u Crnoj Gori za period 2019-2021. godine
sa
Akcionim planom
za period 2019-2020. godine**

Sadržaj

1	UVOD	4
2	OPIS STANJA KOJE ZAHTIJEVA RJEŠENJE.....	4
3	OPERATIVNI CILJEVI I PRATEĆI INDIKATORI UČINKA	7
4	AKCIONI PLAN	9
5	NAČIN IZVJEŠTAVANJA I EVALUACIJE.....	16

1. UVOD

Iako postoji veliki broj različitih nezaraznih bolesti koje zahtijevaju posebnu pažnju, izdvajaju se četiri grupe bolesti koje čine većinu preventabilnih obolijevanja i smrtnosti. To su: kardiovaskularne bolesti, hronične respiratorne bolesti, maligne neoplazme i šećerna bolest. One imaju četiri glavna, zajednička faktora rizika, koji su vezani za ponašanje i na koje je moguće uticati, i to: upotreba duvana, štetna upotreba alkohola, fizička neaktivnost i nezdrava ishrana. Ovakvo rizično ponašanje dovodi do četiri ključne metaboličke (fiziološke) promjene: povećanju arterijskog krvnog pritiska, povećanju vrijednosti glukoze i holesterola u krvi i povećanju tjelesne mase, odnosno gojaznosti.

Pored ovih, postoje mnogobrojni faktori rizika iz okoline i profesionalnog okruženja koji povećavaju rizik od obolijevanja od neke od nezaraznih bolesti (npr. zagađeni vazduh, toplotni talasi, hronični stres, jonizujuće i ultravioletno zračenje, nepravilna upotreba hemikalija (npr. u poljoprivredi) i toksičnih materija). Veoma je bitno spriječiti izlaganje ovim faktorima rizika u ranom životnom dobu (pa čak i tokom fetalnog razvoja i u djetinjstvu), kao i raditi na usvajanju zdravih životnih stilova od ranog djetinjstva.

Obolijevanje i umiranje od nezaraznih bolesti se uglavnom vezuje za stariju životnu dob, ali ne treba zaboraviti da nezarazne bolesti pogađaju sve dobne grupe. Na globalnom nivou, u zemljama sa niskim i srednjim dohotkom oko polovina (48%) smrtnih slučajeva od nezaraznih bolesti, dogodi se prije 70. godine starosti (prijevremena smrtnost), do je u zemljama sa visokim dohotkom taj procenat niži i iznosi 28%.

Posljedična invalidnost oboljelih i prijevremeno umiranje od nezaraznih bolesti direktno utiču na gubitak radno sposobnog dijela populacije, a masovnost i hronicitet nezaraznih bolesti dovode do velikih troškova liječenja, te je jasno da nezarazne bolesti imaju razarajući uticaj na produktivnost, razvoj i uopšte socio-ekonomsko stanje, kako pojedinaca tako i društva, odnosno države u cjelini.

Većina nezaraznih bolesti i njihovih komplikacija su u velikoj mjeri preventabilnog karaktera. Promovisanjem zdravih stilova života može se spriječiti 90% oboljenja od dijabetesa tip 2, 80% koronarnih oboljenja srca i 70% moždanih udara. Efektivne javno-zdravstvene intervencije i politike usmjerene ka redukciji faktora rizika zajedničkih za nastanak velikog broja nezaraznih bolesti rezultiraju unaprijedjenjem zdravlja populacije, smanjivanjem zdravstvene potrošnje i povećanjem ekonomske produktivnosti.

Uspjeh u prevenciji epidemije nezaraznih bolesti pretpostavlja tijesnu intersektorsku saradnju koja promoviše unapredjenje socijalnih determinanti zdravlja i usvajanje zdravih stilova života, kao i obezbjeđivanje univerzalne zdravstvene zaštite.

Nezarazne bolesti su vodeći uzrok smrti globalno. Od ovih bolesti, godišnje, umre više ljudi nego od svih drugih uzroka zajedno. Od 57 miliona smrtnih ishoda u 2016. godini, na globalnom nivou, za 41 miliona (71%) uzrok su bile nezarazne bolesti, i to uglavnom: kardiovaskularne bolesti (44% svih nezaraznih uzroka smrti), maligne neoplazme (22%), hronične respiratorne bolesti (9%) i šećerna bolest (4%). Na globalnom nivou, rizik od umiranja od jedne od nezaraznih bolesti iz 4 pomenute grupe bolesti između 30. i 70. godine života se smanjio sa 22% (koliko je iznosio 2000. godine) na 18% 2016. godine (World Health Statistics 2018, WHO 2018).

Prema SZO Izvještaju o zdravlju u Evropi iz 2018. godine, u Evropi se biježi trend opadanja stopa kardiovaskularnih bolesti, kao i smanjenja prijevremenog umiranja. Takođe je evidentan pad u prevalenciji pušenja i štetne upotrebe alkohola u Regionu. Međutim, iako je sveukupna slika optimistička, ne treba zanemariti razlike koje postoje među zemljama, ali i uzrasnim grupama i polovima u stopama obolijevanja i umiranja, kao i prevalenciji faktora rizika za nezarazne bolesti.

2. OPIS STANJA KOJE ZAHTIJEVA RJEŠENJE

Situacija u Crnoj Gori, po pitanju opterećenja nezaraznim bolestima, je slična onoj koja se vidi i u ostatku Evrope i većini zemalja svijeta. I u našoj zemlji se uočavaju posljedice tzv. epidemiološke tranzicije: glavninu opterećenja bolešću više ne nose zarazne, već nezarazne bolesti.

Nezarazne bolesti su vodeći uzroci obolijevanja, invalidnosti i prijevremenog (prije 70-te godine) umiranja stanovnika Crne Gore. Prema dostupnim podacima o **umiranju** u Crnoj Gori od 2010. do 2015. godine, nezarazne bolesti su uzrok oko $\frac{3}{4}$ ukupnog broja umrlih. Od ukupnog broja umrlih za skoro polovinu uzrok su bile bolesti srca i krvnih sudova i za skoro četvrtinu maligne neoplazme. Još ne možemo govoriti o pouzdanim podacima o **obolijevanju** od nezaraznih bolesti u Crnoj Gori, jer su tek od 2013. godine uspostavljeni registri za sledeće nezarazne bolesti: maligne neoplazme, šećernu bolest, akutni koronarni sindrom i cerebrovaskularne bolesti. Potpuniji podaci iz registara za ukupan broj oboljelih od navedenih bolesti očekuju se u narednom periodu, kao i indikatori koji će se na osnovu registara generisati.

Prema podacima iz **Registra za rak**, u 2013. godini u Crnoj Gori je registrovano ukupno 2.784 novih slučajeva obolijevanja od malignih neoplazmi (od toga je bilo 325 slučajeva nemelanomskih malignih neoplazmi kože. Pet najučestalijih primarnih lokalizacija malignih neoplazmi (pluća, dojka, nemelanomske maligne neoplazme kože, kolorektum i mokraćna bešika) čine 52,5% svih novoregistrovanih slučajeva u 2013.godini. Najzastupljenije maligne neoplazme kod muškaraca su: traheje, bronha i pluća, nemelanomske maligne neoplazme kože, debelog crijeva, rektuma i anusa, prostate i mokraćne bešike. Najzastupljenije maligne neoplazme kod žena su: dojke, nemelanomske maligne neoplazme kože, debelog crijeva, rektuma i anusa, traheje, bronha i pluća i grlića materice.

Prema dostupnim podacima iz **Registra za akutni koronarni sindrom** stopa incidence akutnog koronarnog sindroma za 2013. godinu u crnogorskoj populaciji (uzrast od 30 do 85+) iznosi 377,2 na 100 000 stanovnika. Stopa incidence AKS za osobe muškog pola iznosi 494,5 dok za osobe ženskog pola iznosi 269,4 na 100 000 stanovnika. Stopa incidence AKS raste sa godinama starosti i dostiže najvišu vrijednost (1222,6 na 100 000 stanovnika) u dobnoj grupi 80-84.

Podaci iz **Registra za šećernu bolest** u 2013. godini u Crnoj Gori ukazuju da su registrovana 2832 novooboljela, od kojih su 99% odrasle osobe, a u 92% slučajeva je u pitanju dijabetes melitus tipa 2. Prema podacima o **bolničkom liječenju** u 2017. godini, bolesti sistema krvotoka su bile najčešći uzrok hospitalizacije, dok su maligne neoplazme bile na trećem mjestu. Stopa bolničke hospitalizacije za bolesti sistema krvotoka je konstantno visoka u periodu 2007-2017. godine U 2017. godini ona je iznosila 17,1 na 1000 stanovnika. Stopa hospitalizacije za tumore bilježi stalni rast od 2007. godine sa 8,9 na 11,9 na 1000 stanovnika u 2017. godini.

Podaci o obolijevanju od nezaraznih bolesti, prema procjenama iz **informacionog sistema primarne zdravstvene zaštite**, tokom perioda 2013-2017. godine pokazuju da bolesti sistema krvotoka bile su zastupljene kod oko 30% odraslog stanovništva u Crnoj Gori i da u posmatranom periodu bilježe blagi trend rasta (oko 6% u toku ovog perioda)

U Crnoj Gori su do sada sprovedena dva istraživanja o zdravlju stanovništva i zdravstvenoj zaštiti (2008., 2012.) na reprezentativnom uzorku crnogorske populacije i dobijeni su korisni relevantni podaci koji se odnose na faktore rizika: pušenje, konzumiranje alkohola, fizičku aktivnost, ishranu. U 2008. godini 32,7% odrasle populacije (20+ godina) je imalo hipertenziju ili potencijalnu hipertenziju, a prema indeksu tjelesne mase 55,1% odraslih je imalo prekomjernu tjelesnu masu. Samo 11,5% odraslih upražnjavalo je fizičku aktivnost više od tri

puta nedjeljno. Prevalencija pušenja (redovno ili povremeno) u 2008. godini je iznosila 32,7% među odraslima, dok je u 2012. godini iznosila 31%. Alkohol je konzumiralo 25,1% odraslog stanovništva svakodnevno ili povremeno u 2008. godini, odnosno značajno više (32%) u 2012. godini. Prema najnovijem Istraživanju o kvalitetu života, životnim stilovima i zdravstvenim rizicima stanovnika Crne Gore u 2017. godini, više od trećine odraslih (35,4%) u Crnoj Gori **aktivno puši**, 17,1% je pušilo u nekom trenutku života, dok je skoro polovina stanovništva Crne Gore (47,6%) apstiniralo tokom čitavog života. Među odraslima 63,5% je prijavilo **upotrebu alkohola** u životu, polovina upotrebu alkohola u prethodnih godinu dana, a 42,1% upotrebu alkohola u prethodnih mjesec dana.

Nacionalni odgovor na epidemiju hroničnih nezaraznih bolesti u CG

U cilju smanjenja obolijevanja i umiranja u Crnoj Gori od nezaraznih bolesti, usvojena su strateška, programska i planska dokumenta koja se odnose na prevenciju i kontrolu nezaraznih bolesti. Ministarstvo zdravlja je 2008. godine izradilo **Strategiju za prevenciju i kontrolu hroničnih nezaraznih bolesti** koja daje osnovne smjernice za sveobuhvatni i koordinisani odgovor na opterećenje nezaraznim bolestima, ali koja je zbog nedovoljnih finansijskih sredstava bila ograničena sa rezultatima. Sprovedenjem ove strategije za prethodni period čija strateška opredeljenja nijesu adekvatno implementirana iz navedenih razloga, zaključak je da su u međuvremenu u ovom sektoru prepoznati novi izazvi i iskustva bazirana na naučnim i stručnim saznanjima iz odgovarajućih grana medicine, zaključak je i to da je neophodno da se pristupi izradi novog programa za kraći period koji bi rezultirao pozitivnim ishodima u ovoj oblasti. Cilj je da se u skladu sa novim izazovima sektor zdravstva fokusira na iste kako bi odgovor na ovu oblast u što kraćem periodu dao pozitivan ishod uz spremnost sistema zdravstva da dostigne nivo u ovoj oblasti do približnog prosjeka u mnogo razvijenijim zdravstvenim sistemima.

U skladu sa prethodnim strateškim dokumentom na koji se ovaj Program naslanja, glavni akteri za implementaciju na nacionalnom nivou će biti: Ministarstvo zdravlja, Institut za javno zdravlje i javne zdravstvene ustanove na primarnom, sekundarnom i tercijarnom nivou zdravstvene zaštite, dok će Svjetska zdravstvena organizacija kao internacionalni partner biti od velike pomoći i značaja za realizaciju aktivnosti iz ovog Programa.

Krovna strateška dokumenta na koja se ovaj Program naslanja,

Osim **Srednjoročnog programa rada Vlade Crne Gore**, koji je direktno uvezan sa materijom koju Program tretira, i to kroz cilj 3.1. u okviru prioriteta 5 „Crna Gora - država koja brine o zdravlju i dobrobiti svojih građana i zdravoj životnoj sredini“, važno je i navesti akt kao što je **Nacionalna Strategija održivog razvoja do 2030. godine**, koja je u analizi pokretača, pritisaka, stanja i uticaja u tematskom području zdravlje predstavila uticaj zajedničkih faktori rizika (upotreba duvana i duvanskih proizvoda, štetna upotreba alkohola, nezdrava/nepravilna ishrana i fizička neaktivnost) za većinu preventabilnih nezaraznih bolesti. Dok je u **Pravcima razvoja Crne Gore 2018-2021**, u okviru održivog rasta, a u skladu sa Master planom razvoja zdravstva Crne Gore, u fokusu prevencija i kontrola nezaraznih bolesti. Važno je naglasiti i to da su osnovni strateški ciljevi, koji se odnose na izbjegavanje prijevremene smrtnosti, smanjenje obolijevanja od vodećih nezaraznih bolesti, unaprijeđenje kvaliteta života i izbjegavanje posljedične invalidnosti jasno prepoznati u **Master planu razvoja zdravstva u Crnoj Gori u periodu 2015-2020. godine**.

Mnoge aktivnosti koje su, takođe, direktno ili posredno vezane za kontrolu i prevenciju hroničnih nezaraznih bolesti sadržane su i u drugim nacionalnim strateškim dokumentima i pratećim akcionim planovima:

- Nacionalni program za kontrolu raka, 2012. god;
- Nacionalni program za rano otkrivanje raka dojke, 2010. god.;
- Nacionalni program za rano otkrivanje raka grlića materice, 2011.god;
- Nacionalni program za rano otkrivanje raka debelog crijeva, 2011.god;
- Nacionalna Strategija štetne upotrebe alkohola i alkoholom uzorkovanih poremećaja u Crnoj Gori 2013-2020. god;
- Nacionalna Strategija za kontrolu pušenja duvana 2005. god;
- Nacionalna Strategija zdravstvene zaštite lica sa šećernom bolešću, 2016-2020. god;
- Nacrt Programa za redukovanje unosa soli hranom u Crnoj Gori, 2014-2025. god;
- Izrađeni Program mjera za unapređenje stanja uhranjenosti i ishrane u Crnoj Gori sa Akcionim planom za period 2019-2020. god.

Usvojeni vodiči i smjernice za nezarazne bolesti:

- Nacionalni vodič za terapiju akutnog infarkta miokarda, 2012. god.
- Nacionalne smjernice dobre kliničke prakse za akutni ishemijski moždani udar, 2012.
- Nacionalne smjernice dobre kliničke prakse za arterijsku hipertenziju, 2012. god.
- Nacionalni vodič za prevenciju kardiovaskularnih bolesti, 2012. god.
- Nacionalne smjernice dobre kliničke prakse za medikamentoznu terapiju hroničnog kancerskog bola, 2012. god.

U cilju sveobuhvatnog i adekvatnog odgovora na epidemiju nezaraznih bolesti, neophodno je pravovremeno i kontinuirano pratiti realizaciju pomenutih strateških dokumenata i njima pripadajućih akcionih planova, kao i planirati izradunedostajućih:

- Nacionalni program za fizičku aktivnost (kako opšte populacije, tako i specifičnih grupa stanovništva);
- Nacionalni program za prevenciju i kontrolu kardiovaskularnih bolesti;
- Nacionalni program za prevenciju i kontrolu hroničnih plućnih bolesti;
- Nacionalni program za oralno zdravlje i druge prioritete oblasti odgovora na epidemiju nezaraznih bolesti.

Strategija se bazira na osnovnim principima i vrijednostima istaknutim u međunarodnim dokumentima:

- Zdravlje 2020 (Health 2020 A European policy framework and strategy for the 21st century, WHO Europe, WHO 2013);
- Strategija 2020 jugoistočne Evrope (South East Europe 2020 Strategy, Regional Cooperation Council);
- SZO Globalni akcioni plan za kontrolu i prevenciju nezaraznih bolesti 2013-2020. godine (WHO Global Action Plan for the Prevention and Control of Noncommunicable Diseases 2013-2020, WHO 2013);
- Akcioni plan za kontrolu i prevenciju nezaraznih bolesti u SZO Regionu Evrope (WHO Europe, Action Plan for the Prevention and Control of Noncommunicable Diseases in the WHO European Region, WHO 2016).

Finansijski okvir za sprovođenje programa

Potrebno je izdvajanje finansijskih sredstava u ukupnom iznosu od 1.718.000,00€, Radi se o redovnom budžetu zdravstvenog sistema Crne Gore. Izdvajanje sredstava nije jednokratno, već je planirano u toku trajanja Akcionog plana (2019-2020). Tako da su za 2019. god. ukupna izdvajanja: 13.500,00€, dok će za 2020. god. ukupna izdvajanja biti: 1.704.500,00€. Implementacijom ovog propisa ne proizilaze nikakve međunarodne finansijske obaveze, a obzirom da se radi o redovnim budžetskim sredstvima, to se finansijska sredstva redovno, svake godine planiraju u budžetu. To znači da su sredstva za 2019. godinu isplanirana, dok će sredstva za 2020. godinu biti blagovremeno isplanirana. Metodologija koja je korišćena prilikom obračuna finansijskih izdataka/prihoda je metoda procjene kao i iskustva zemalja regiona koji imaju ovakav Akcioni plan.

3. OPERATIVNI CILJEVI I PRATEĆI INDIKATORI UČINKA

Vodeći principi u izradi Programa su, između ostalih:

- ≈ jednakost u zdravlju,
- ≈ jačanje zdravstvenih sistema,
- ≈ zdravlje u svim politikama,
- ≈ multisektorski pristup,
- ≈ jačanje pojedinaca i jačanje zajednice,
- ≈ pristup tokom cijelog života (*engl. life course approach*),
- ≈ integrisani programi zdravstvene zaštite,
- ≈ angažovanje cijelog društva.

Cilj Programa je smanjenje broja prijevremenih smrtnih ishoda i značajno smanjenje opterećenja - obolijevanja i invaliditeta - od vodećih nezaraznih bolesti, i to kroz:

- Stvaranje socio-ekonomskog i sredinskog okruženja koje pogoduje eliminaciji ili smanjenju izloženosti populacije Crne Gore rizičnim faktorima za najvažnije nezarazne bolesti kroz primjenu zdravih životnih stilova i
- Unaprijeđenje i jačanje sistema zdravstvene zaštite Crne Gore u cilju djelotvornijeg i efikasnijeg djelovanja na polju specifične prevencije, rane dijagnostike i efektivnog liječenja nezaraznih bolesti.

Aktivnosti za dostizanje postavljenih ciljeva se sprovode kako na populacionom (pr. *promocija zdrave konzumacije pomoću fiskalne i politike marketinga, reformulacija i unaprijeđenje proizvoda, smanjenje unosa soli hranom, promocija aktivnog življenja i mobilnosti*) tako i na individualnom (pr. *procjena kardiovaskularnog rizika i dalje upravljanje istim, rana detekcija i efektivno liječenje najzastupljenijih nezaraznih bolesti*) nivou, a za realizaciju istih će biti uključeni relevantni akteri ako na nacionalnom tako i na internacionalnom nivou.

Tabela 1. Operativni ciljevi i indikatori učinka

Operativni cilj	Indikator
-----------------	-----------

1. Upravljanje i nadzor, monitoring i evaluacija u cilju kvalitetnije realizacije Programa - Koordinacija realizacije i sprovođenja aktivnosti predviđenih Programom, kao i evaluacija istih u cilju nadzora nad nezaraznim bolestima radi utvrđivanja zdravstvenog stanja populacije i praćenja efekata Programa	Program se realizuje po planu predviđenih aktivnosti Izrađen izvještaj o rezultatima istraživanja
2. Promocija zdravlja – zastupanje za zdravlje i uključivanje zajednice u cilju eliminacije ili smanjenja izloženosti bihevioralnim faktorima rizika - Informisanost stanovništva o značaju prevencije i kontrole nezaraznih bolesti, i upoznavanje javnosti sa aktivnostima koje se sprovode u okviru ove oblasti - najefektivnija prevencija nezaraznih bolesti proizilazi iz eliminacije ili smanjenja izloženosti stanovništva faktorima rizika za nezarazne bolesti koji prije svih podrazumijevaju: upotrebu duvana, štetnu upotrebu alkohola, nezdravu ishranu i nedovoljnu fizičku aktivnost. - potreba za koordinacijom aktivnosti iz akcionih planova za prevenciju pomenutih faktora rizika - pored jačanja pojedinaca (informisanost o zdravim stilovima života, mogućnostima prevencije, dostupnosti zdravstvenih usluga), neophodno je uključivanje lokalnih zajednica, radi sveobuhvatnijeg odgovora na epidemiju nezaraznih bolesti, prije svega radi stvaranja okruženja koje će podsticati na pravilne izbore životnog stila, umanjavanja potencijalnih štetnih faktora okoline i dr,	Koordinisano sprovođenje mjera i aktivnosti iz oblasti prevencije faktora rizika Stanovništvo upoznato sa nacionalni, regionalnim i globalnim aktivnostima u oblasti prevencije i kontrole nezaraznih bolesti
3. Zakonska regulativa – priprema izmjena i dopuna - unapređenje pravnog okvira u pravcu bolje kontrole reklamiranja proizvoda koji predstavljaju rizik po zdravlje	Dati predlozi za izmjenu i dopunu zakonske regulative u ovoj oblasti
4. Rano otkrivanje i adekvatno efektivno liječenje	Edukovan kadar

Pored prevencije faktora rizika, u kontroli nezaraznih bolesti najbitnije su rano otkrivanje i pravovremeno postavljanje dijagoze i efektivno, adekvatno liječenje oboljelih, i njihova rehabilitacija	
--	--

4. AKCIONI PLAN

Operativni cilj 1:		Upravljanje i nadzor, monitoring i evaluacija u cilju kvalitetnije realizacije Programa				
Indikator učinka a) Program se realizuje po planu predviđenih aktivnosti		Ne postoji tijelo za praćenje realizacije Programa	Osnovana kancelarija		Kancelarija funkcionise	
Indikator učinka b) Izrađen izvještaj o rezultatima istraživanja		Ne postoje sveobuhvatni ažurirani podaci o prevalenciji faktora rizika za nezarazne bolesti	Sprovedeno istraživanje o stanju zdravlja stanovništva Crne Gore		Izrađen izvještaj o rezultatima istraživanja	
Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 1	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti	Izvor finansiranja
1.1 Osnivanje Nacionalne kancelarije za kontrolu i prevenciju nezaraznih bolesti u Ministarstvu zdravlja	Kancelarija osnovana	Ministarstvo zdravlja	III kvartal 2019	IV kvartal 2019	4.000 €	Redovna budžetska sredstva
1.2 Jačanje kadrovskih kapaciteta Ministarstva zdravlja i Instituta za javno zdravlje Crne Gore za javnozdravstveni odgovor na epidemiju nezaraznih bolesti u Crnoj Gori	Broj edukovanih zaposlenih u MZ i IJZCG na poslovima prevencije i kontrole nezaraznih bolesti (internacionalni i nacionalni seminari)	Ministarstvo zdravlja	Kontinuirano 2019-2020	Kontinuirano 2019-2020	10.000 €	Redovna budžetska sredstva

1.3 Evaluacija Programa i akcionog plana za kontrolu i prevenciju nezaraznih bolesti za period 2019-2020. godine	Izrađen Evaluacioni izvještaj	Ministarstvo zdravlja	III kvartal 2020	IV kvartal 2020	0 €	Redovna budžetska sredstva
1.3 Izrada Akcionog plana za realizaciju Programa za prevenciju i kontrolu nezaraznih bolesti za period 2021-2023. godine	Usvojen Akcioni plan	Ministarstvo zdravlja Partner: Institut za javno zdravlje	- IV kvarta l 2020.	IV kvartal 2020.	0 €	Redovna budžetska sredstva
1.4 Nacionalno istraživanje o stanju zdravlja stanovništva Crne Gore sa fokusom na faktore rizika za nezarazne bolesti	Izrađen izvještaj o rezultatima sprovedenog istraživanja	Ministarstvo zdravlja Partneri: Institut za javno zdravlje	I kvartal 2020	IV kvartal 2020	150.000€	Redovna budžetska sredstva
1.5 Unaprjeđenje funkcionisanja nacionalnih populacionih registara za najvažnije nezarazne bolesti (registri za: rak, akutni koronarni sindrom, cerebrovaskularne bolesti i šećernu bolest)	Objavljeni godišnji Izvještaji iz pojedinačnih registara prema planu izvještavanja	Institut za javno zdravlje Partneri: Zdravstvene ustanove	- 2019-2020. kontinuirano	- 2019-2020. kontinuirano	5.000€	Redovna budžetska sredstva
1.6 Uspostavljanje nacionalnih registara za: traumatizme, psihoze i hronične plućne bolesti	Uspostavljen registar za traumatizam Uspostavljen registar za psihoze Uspostavljen registar za hronične plućne bolesti	Ministarstvo zdravlja Partner: Institut za javno zdravlje	III 2019	IV kvartal 2020.	5.000€	Redovna budžetska sredstva

Operativni cilj 2:		Promocija zdravlja – zastupanje za zdravlje i uključivanje zajednice u cilju eliminacije ili smanjenja izloženosti bihevioralnim faktorima rizik				
Indikator učinka a)		<i>Javnost neupoznata sa aktivnosti iz Programa za prevenciju i kontrolu nezaraznih bolesti</i>	<i>Javnost upoznata sa aktivnosti iz Programa za prevenciju i kontrolu nezaraznih bolesti</i>	<i>Stanovništvo upoznato sa nacionalni, regionalnim i globalnim aktivnostima u oblasti prevencije i kontrole nezaraznih bolesti</i>		
Indikator učinka b)		<i>Nepostojanje jedinstvenog praćenja aktivnosti iz različitih dokumenata čiji je zajednički cilj prevencija bihevioralnih faktora rizika</i>	<i>Uspostavljanje koordinacije</i>	<i>Koordinisano sprovođenje mjera i aktivnosti iz oblasti prevencije faktora rizika</i>		
Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 2	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti	Izvor finansiranja
2.1 Medijsko praćenje aktivnosti planiranih Programom	Broj pojavljivanja u medijima (pisanim, elektronskim, TV i radio- TV emisija, reklama, brošura, plakata)	Ministarstvo zdravlja, Institut za javno zdravlje <u>Partneri:</u> Mediji	kontinuirano	kontinuirano	2.000 €	Redovna sredstva
2.2 Upoznavanje stanovništva sa nacionalnim, ali i međunarodnim akcijama na eliminaciji i/ili redukciji	Broj pojavljivanja u medijima (pisanim, elektronskim, TV i radio- TV emisija,	Ministarstvo zdravlja, Institut za javno zdravlje	kontinuirano	kontinuirano	2.000 €	Redovna sredstva-FZO

faktora rizika i upražnjavanju zdravih životnih stilova koji predstavljaju protektivne faktore za zdravlje	reklama, brošura, plakata)	Partneri: Mediji				
2.3 Sprovođenje mjera iz Programa za smanjenje prekomjernog unosa soli hranom	Sprovedene aktivnosti predviđene Programom	Ministarstvo zdravlja, Institut za javno zdravlje Crne Gore	III kvartal 2019	IV kvartal 2020	20,000€	Redovna sredstva Donacije SZO
2.4 Unaprjeđenje rada Centara za prevenciju pri domovima zdravlja-proširenje usluga	Broj pruženih usluga Vrste usluga Broj novih usluga	Ministarstvo zdravlja, Institut za javno zdravlje Crne Gore, Domovizdravlja	III kvartal 2019	IV kvartal 2020	0 €	Redovna budžetska sredstva
2.5 Saradnja sa komisijama koje prate akcione planove iz oblasti prevencije i kontrole pušenja, štetne upotrebe alkohola, nezdrave ishrane i dr.	Broj održanih zajedničkih sastanaka	Ministarstvo zdravlja, Institut za javno zdravlje Crne Gore	III kvartal 2019	IV kvartal 2020	0 €	Redovna budžetska sredstva
2.6 Izrada plana za uključivanje lokalnih zajednica u aktivnosti za prevenciju i kontrolu nezaraznih bolesti	Izrađen Plan Broj održanih sastanaka sa lokalnim samoupravam	Institut za javno zdravlje Partneri Lokalne samouprave	I kvartal 2020	IV kvartal 2020	10.000 €	Redovna budžetska sredstva
Operativni cilj 3:		Zakonska regulativa – priprema izmjena i dopuna				

Indikator učinka a)		Nepostojanje analize		Urađena analiza		Pokrenuta inicijativa u okviru ove oblasti na osnovu analize
Aktivnost koja utiče na 3	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti	Izvor finansiranja
3.1. Sprovođenje analize postojećeg pravnog okvira	Sprovedena analiza	Ministarstvo zdravlja, Partneri: Uprava za inspekcijske poslove	III kvartal 2019	IV kvartal 2020	0 €	Redovna budžetska sredstva
3.2 Iniciranje izmjena i dopuna relevantnih zakonskih regulativa u cilju ograničenja reklamiranja proizvode koji predstavljaju rizik po zdravlje (duvan, alkohol, gazirana pića i drugi proizvodi čija upotreba može štetiti zdravlju, mjere politike za smanjenje trans-masti u hrani)	Smanjen broj reklama proizvode koji predstavljaju rizik po zdravlje Usaglašeni zakonski akti u ovoj oblasti	Ministarstvo zdravlja Partneri: Institut za javno zdravlje Crne Gore	III kvartal 2019	IV kvartal 2020	0 €	Redovna budžetska sredstva
Operativni cilj 4:		Rano otkrivanje i adekvatno efektivno liječenje				
Indikator učinka a)		Nepostojanje adekvatnih kapaciteta za procjenu i upravljanje kardiometaboličkim rizikom na nivou PZZ		Izrađene smjernice		Edukovan kadar

Indikator učinka b)		Nedovoljna sredstva za kontinuirano sprovođenje i unapređenje skrining programa raka		Odvojena dodatna sredstva za edukaciju kadra i unapređenje skrininga		Unaprijeđeni programi skrininga i edukovan kadar koji ga sprovodi
Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 4	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti	Izvor finansiranja
4.1. Izrada smjernica za procjenu i upravljanje kardiometaboličkim rizikom	Izrađene i usvojene smjernice za procjenu i upravljanje kardiometaboličkim rizikom	MZ, IJZCG, Medicinski fakultet, KCCG	I kvartal 2020	II kvartal 2020	0 €	Redovna budžetska sredstva
4.2. Jačanje kapaciteta primarne zdravstvene zaštite za procjenu i upravljanje kardiometaboličkim rizikom - Edukacija pružaoca zdravstvene zaštite u PZZ	Broj obučanih ID za procjenu i upravljanje kardiometaboličkim rizikom	MZ, IJZCG, DZ	III kvartal 2020	IV kvartal 2020	0 €	Redovna budžetska sredstva
4.3 Implementacija programa za rano otkrivanje raka kolorektuma, raka dojke i raka grlića materice	Skriningom raka kolorektuma obuhvaćena ciljna populacija 50-74 godina starosti u svim opštinama u Crnoj Gori Skrining raka dojke se sprovodi i u sjevernom i južnom regionu Crne	Zdravstvene ustanove Partneri: Institut za javno zdravlje	III kvartal 2019	IV kvartal 2020	1.500.000,00€ za 2020	Redovna budžetska sredstva

	Gore u populaciji žena starosne dobi 50-69 Skrining raka grlića materice se sprovodi u svim opštinama u Crnoj Gori u populaciji žena starosne dobi 30-49					
4.4 Izrada Programa za prevenciju i kontrolu kardiovaskularnih bolesti	Usvojen Program za prevenciju i kontrolu kardiovaskularnih bolesti	Ministarstvo zdravlja	III kvartal 2019	I kvartal 2020	10000€	Redovna budžetska sredstva
4.5 Izrada Kliničkih protokola za liječenje i rehabilitaciju najrospastrenjenijih nezaraznih bolesti	Usvojeni protokoli za kontrolu i prevenciju nezaraznih bolesti	Ministarstvo zdravlja	III kvartal 2019	IV kvartal 2020	0 €	Redovna budžetska sredstva

5. NAČIN IZVJEŠTAVANJA I EVALUACIJE

Monitoring i evaluaciju realizacije aktivnosti predmetnog Programa i Akcionih planova za njegovu realizaciju, vršiće Nacionalna kancelarija za kontrolu i prevenciju nezaraznih bolesti koju će formirati Ministarstvo zdravlja Crne Gore.

Izvještavanje o realizaciji Programa obavljaće se kao segment godišnjeg izvještaja Ministarstva zdravlja, koji će se dostavljati Vladi Crne Gore i biti objavljen na sajtu Ministarstva zdravlja.

Evaluacija Programa će se, po mogućnosti tj. dostupnosti finansijskih sredstava, obaviti nakon isteka Programa. A sredstva za evaluaciju se mogu podugovoriti na nacionalnom planu i uraditi u kombinaciji spoljne ekspertize i zaposlenih u Ministarstvu zdravlja.

U slučaju angažovanja eksternog evaluatora Ministarstvo zdravlja može izdvojiti za ovu aktivnost sredstva iz redovnih budžetskih sredstava.